

Odnos između suverene, zakonodavne i izvršne vlasti u Hegela

DAVOR RODIN

Fakultet političkih znanosti, Zagreb

Sažetak

Hegel u svojoj *Filozofiji prava* raspravljajući o suverenitetu, izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, čini to kritičkim dijalogom s prethodnim građanskim teorijama. On odbacuje ideju narodnog i građanskog suvereniteta kako bi mogao odbaciti sve oblike neposredne i posredne demokracije, kao i svako konsenzualno odlučivanje i oblikovanje narodne volje. Iskustva tih teorija poučavaju Hegela da se prevladavanje građanskog rata sviju protiv svih ne može ostvariti formalnom pravnom državom, već samo organski koncipiranom državom kojoj ne prijete opasnost da postane prošireno područje sukoba građanskog društva i svih oblika građanske demokracije. Rat sviju protiv svih razriješio je Hegel u svojoj *Filozofiji prava* u skladu s novovjekovnom reinterpetacijom novozavjetne utopije ljubavi. Hegelova filozofija prava je spomenik logičke utopije.

Prema većini novovjekovnih teoretičara građansko društvo predstavlja bojno polje individualnih privatnih interesa. To mišljenje dijeli, naravno, i Hegel proširujući sukob interesa i na državu.¹ Mislioci se razlikuju po tome kako rješavaju to prvobitno ratno stanje koje je usadno u najintimnije određenje građanskog pojedinca kao *privatnog vlasnika* i kao *slobodne osobe*. Vlasništvo i sloboda dvije su dispozicije novovjekovnog građanina i pitanje je kako ih ograničiti, ali tako da tim ograničenjem ne bude povrijeđena ni sloboda ni vlasništvo pojedinca. Prva je pomisao da je to najlakše riješiti tako da svi imaju jednako vlasništvo i jednaku slobodu. Taj zahtjev se, međutim, ne može realizirati jer je riječ o nesumjerljivim veličinama. Sloboda se ne može ograničiti jednakošću jer sloboda nema mjere pa stoga ne može biti niti jednako podijeljena. Isto vrijedi za vlasništvo: ne može ga se pravedno podijeliti jer je slobodno. Nemjerljivost slobode, nemogućnost da je se kvantificira proizlazi iz njena samoodređenja. Sloboda ne stoji u odnosu prema nečem izvan sebe da bi bila mjerljiva u odnosu na to izvanjsko određenje. Kao *causa sui* ili

¹ »Kao što je građansko društvo borilište individualnog privatnog interesa tako interesni konflikt protiv zajedničkih posebnih poslova pogleda i zapovijedi države... ima svoje sjedište u državi.« Usporedi Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Felix Meiner Hamburg 1955, § 289, str. 254

neizvedeni apsolutni početak svakog djelovanja ona je potpuno *bezrazložna* (grundos) i kao *volja* i kao *egzistencija*.² Ovo načelo bezrazložnosti volje i egzistencije inkarnirano je u svakoj građanskoj osobi. Svaka je osoba slobodna i svaka sama proizvodi svoju egzistenciju jer nije ograničena vanjskom imovinom ni tuđom voljom, već svojom djelatnošću slobodno proizvodi svaku imovinu te je tako uzrok samoj sebi. Zašto takve, same sebi dovoljne, slobodne osobe dolaze uopće u sukob? Zato što svaka pojedinačna osoba djeluje na temelju *predodžbe neke svrhe, cilja ili razloga*, koje postavlja posve samovoljno kao da je sama na svijetu. Do sukoba dolazi zato jer i ograničena površina Zemlje i ograničeni broj šansi djelovanja stoji nasuprot neograničenim slobodnim voljama i njihovim slobodno postavljenim svrhama, ciljevima i razlozima djelovanja.

Stoga na poprištu djelovanja slobodnih volja nije moguće uspostaviti nikakav poredak. Na tom polju vlada samo nasilje i protunasilje. Moćniji neko vrijeme vladaju nad slabijima, ali slabiji vrebaju svoju priliku da sruše svaku moć koja ih plaši i ugrožava, pa i mir predstavlja samo pripremu za novi sukob.

Svi teoretičari politike novoga doba nastoje pronaći pravi put izlaska iz tog permanentnog ratnog stanja.

Izlazak se mora tražiti, a i traži se u napuštanju ratnog poprišta, u jednom drugom mediju, ili dekontekstualizacijom ratnog stanja u jedan drukčiji kontekst. *Taj drugi kontekst jest ono političko*. Drukčije rečeno: *dekontekstualizirani rat je politika*. Dok nasilje i moć nalaze svoju regulaciju u osjetilnim simbolima nasilja i moći, političko je ograničeno zakonima i pravom.

U svojoj filozofiji državnog prava Hegel se bavi odnosom političkog djelovanja i države kao političke i pravne institucije. Za razliku od Lockea i mnogo kasnijih državno-pravnih formalista (neokantovaca), Hegel zna da ne vladaju ni institucije ni zakoni države, već konkretni individuumi, državni činovnici i suci³ koji ophode zakonima i institucijama. Individuumi, dakako, čine svoje jer oni se kao državljani i političke osobe ne razlikuju od svog građanskog statusa gdje se susreću kao trgovci, obrtnici i bankari u kaosu univerzalnog rata. U politici vlada težnja da se samovoljno djelovanje na temelju predodžbi individualnih ciljeva, svrha i razloga ograniči ustavom i zakonima. Formalna strana tih ustavnih i zakonskih ograničenja političkog djelovanja u državi na temelju subjektivnih predodžbi jest dioba ili ograničenje državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, odnosno suverenu.

U naznačenoj optici sada se vidi slijedeća struktura. Sukobi građanskog društva dekontekstualizirani su na političkoj razini, politički sukobi dekontekstualizirani su u državi kao sistemu općenitih institucija i zakona. Institucije koje ograničavaju političku vlast u državi opslužuju individuumi koje treba kontrolirati, jer neprekidno padaju u iskušenje da djeluju na temelju subjektivnih predodžbi svojih svrha, ciljeva i razloga. Time prijete opasnost da sistem dekontekstualizacija kontrola i

² Hegel, *ibidem* § 281, str. 248

³ Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, Bd. I, Felix Meiner, Hamburg 1966, str. 310

regulacija samovoljnih pojedinaca zaglubi u lošoj institucionalnoj beskonačnosti. Pokazuje se da se na svakoj razini makako racionalne dekontekstualizacije ponavlja sukob neukrotivih pojedinačnih volja. Tražiti u tom kaosu pomoć u izbornom pravu te državne činovnike izložiti izboru narodne volje Hegel smatra izbornom kapitulacijom pred sumom partikularnih volja⁴, koje bi razorile državu. Jednako tako Hegel odbacuje i sve ugovorne teorije koje predviđaju sporazum između građana i vladara. Svaka politička uloga naroda kao gomile pojedinaca, za koje ih Hegel drži, za njega je neprihvatljiva.

Za Hegela rješenje građanskog sukoba nije moguće njegovom pukom racionalizacijom i medijskom dekontekstualizacijom već isključivo načelno. To znači da na jednom makako ograničenom institucionalnom prostoru mora biti ukinuta svaka razlika kao uzrok sukoba među građanima i državljanima, jer jedino u neposrednom identitetu svih opreka uspostavlja se instancija iznad koje ne postoji više nikakva viša moć.

Da bi se zaustavio građanski rat, nije naime dovoljno imati državu i pravo, jer i te svete političke institucije mogu njihovi izvršitelji proigrati u samovolju birokracije i kaos instancija. Potrebno je da postoji vrhovni apsolutno neprikosnoven suveren države koji iznad sebe nema više nikakve više instancije s kojom bi se morao usuglašavati. Taj vrhovni suveren istovremeno mora biti konkretna osoba koja utjelovljuje općenitost ustava, posebnost parlamentarnog savjeta i moć zadnje individualne presudne odluke.⁵

S obzirom da se monarh mora jasno razlikovati od građanina i državljanina kao članova građanskog društva i političke države ne u hijerarhijskom patrijarhalnom smislu već u funkcionalnom smislu, a moglo bi se dodati i semantički u smislu različitih formi i medija djelovanja, to je pojam monarha, prema Hegelu, osobito težak za svako rezoniranje zdrava razuma. Zdravi razum poznaje samo razloge i konačna gledišta te *izvođenje iz razloga*. Stoga zdravi razum i monarha prikazuje, i s formalne strane a i sadržajno kao nešto *izvedeno*. »Suprotno tome, pojam monarha nije izveden, već *causa sui* u punom smislu te riječi.«⁶ Monarhov suverenitet treba razumjeti kao osobnost organske cjeline, i to u realnosti koja je primjerena njezinom pojmu. Osoba monarha je u tom smislu primjerena realnost ideje suvereniteta kao apsolutnog samoodređenja. Čitav izvod teče tako kao da zdravom razumu treba omogućiti lakše razumijevanje teškog pojma monarhova suvereniteta; u stvari Hegel sâm ima najveće poteškoće s tim pojmom, jer njime želi stabilizirati građansko društvo.

Pojam suvereniteta ima antinomički karakter, tj. to je pojam *bez višeg rodnog* pojma, ili *bez tertium comparationis* iz kojeg bi mogao biti izveden. On ima karakter neposredovanog fakticiteta, i u njemu se jasno prepoznaje Kantovo određenje vladara kao autoriteta koji ne posjeduje ništa vlastitog kako bi mogao u funkciji naredbodavne moći posjedovati sve.⁷ Diferencija građanskog društva i političke

⁴ Hegel, *Grundlinien...* § 281, str. 349

⁵ *Ibidem*, § 275, str. 240

⁶ *Ibidem*, § 279, str. 244

⁷ Kant, *Kants Werke*, Akademische Textausgabe Bd. 6, Walter de Gruyter Co. Berlin 1968, str. 324

države jest u osnovi medijska diferencija koju nije moguće bez ostatka ukinuti tako da se država izvede iz građanskog društva ili građansko društvo iz države, na isti način kao što se vid ne može izvesti iz sluha ili sluh iz vida. Tu diskrepanciju trebalo bi po Hegelu prevladati pojmom vladareva suvereniteta. Nasuprot anglosaksonskoj tradiciji koja je državu i političko izvodila iz građanskog društva, Kant nastoji građansko društvo izvesti iz države kao formalnog garanta građanskog društva bez kojeg ono zapada u ništavilo rata i bezakonja. Nasuprot Kantu, Hegel državu ne tretira kao formu građanskog društva, već na pojmu suvereniteta utemeljuje jedinstvo građanskog društva i države, jer utvrđuje da se država ne može izvesti iz građanskog društva, ali ni građansko društvo iz države. Točku njihova jedinstva utjelovljuje monarhov suverenitet. Ona nema dijalektički, već antinomijski karakter, i kao takva se odupire svakoj dedukciji s pretenzijom da bude apsolutni početak svake dedukcije. Teškoće tog početka nemaju nikakvo pragmatičko porijeklo. One ne proizlaze iz navodnog Hegelovog pokušaja da pojmom monarha pomiri staro feudalno i novo građansko društvo, te su teškoće izravno metodičke prirode i proizlaze iz *semantičke diskrepancije* oprekâ građanskog društva i države koje bi valjalo pomiriti, mada su nepomirljive, jer pripadaju različitim oblicima djelovanja: te važe nezavisno jedna o drugoj. Da bi prevladao te antinomijske opreke, medijski nesvodive i nepomirljive poduzima Hegel napor njihova pojmovnog pomirenja idejom monarhova suvereniteta kao neposrednog identiteta bezrazložne volje i bezrazložne egzistencije.

U paragrafu 281 Hegel kaže: »Oba su momenta u nerazdvojjvom jedinstvu zadnja bezrazložna osobnost volje i jednako bezrazložna egzistencija kao određenje koje je prepušteno prirodi. Ta ideja (kao jedinstvo bezrazložne volje i bezrazložne egzistencije) koju *ne može pokrenuti* samovolja, sačinjava određenje monarhove uzvišenosti.⁸

Dok je Kant vladara odredio kao osobu koja ne posjeduje ništa kako bi mogla posjedovati sve posredstvom svoje naredbodavne moći Hegel prosječnom političkom građaninu suprotstavlja vladara koji ne djeluje na temelju razloga, jer je time uzdignut nad razinu kauzaliteta. U tom bezrazložnom jedinstvu volje i egzistencije počiva organsko jedinstvo države i građanskog društva. U toj su bezrazložnosti državni suverenitet i vladar kao njegov reprezentant iznad svake borbe interesa u građanskom društvu, u državi pa i iznad borbe frakcija za prijestolje. Bezrazložnost vladareve uzvišenosti, određuje i bezrazložnost države te s obzirom na destinaciju razvoja bezrazložnost pojedinačnih egzistencija koje je sačinjavaju. Ideji bezrazložne neposrednosti, ili jedinstva volje i slučajnog prirodnog porijekla suprotstavljene su mnogobrojne građanske egzistencije i volje koje djeluju na temelju razloga, ciljeva i predodžbi. Država je tako antinomijski sklop bezrazložne volje u singularu i mnogih razložima aficiranih volja: Opišimo ovu antinomiju.

Zainteresirani pojedinac koji djeluje na temelju predodžbe svog dobra, sreće, bogatstva itd. ne može napustiti te razloge svog djelovanja jer bi time izgubio svoj identitet konkretne osobe, vladar, naprotiv, ne može slijediti nikakvu svrhu, nikakav interes, nikakve razloge i ciljeve jer bi se time izjednačio s ostalim građanima i

⁸ Hegel, *Grundlinien...* § 281, str. 248

tako izgubio svojstvo nepristrana suca u svim građanskim sporovima. Ova temeljna razlika vladara i građana, države i građana ne može se dijalektički prevladati jer jedinstvo mnoštva nije moguće u praktičkim relacijama. Država se sa svojim institucijama i zakonima odnosi prema građanima isključivo semantički, a to znači da mnoštvo nije moguće deducirati iz pojma vladara i države niti vladar i država proizlaze logičkom prisilom iz mnoštva. Tu semantičku diskrepanciju između vladara i građana razrješava Kant pojmom imeprativa, dok Hegel imeprative zamjenjuje spekulativnom idejom organizma u kojem su svi dijelovi međusobno povezani podržavajući jedan drugoga u njihovoj osobitosti. Organizam pak koji reprezentira vladarevu vlast pretpostavlja ostale momente kao što ti posebni momenti pretpostavljaju vladarevu uzvišenost. Bezrazložnost vladareve volje i egzistencije opravdana je time što vladar nema razloga da djeluje drukčije nego za tuđe dobro, njegova bezrazložnost utemeljena je u neposrednom djelovanju za druge, kao što drugi djelujući za sebe djeluju za druge. Pojedinci djeluju na temelju predodžbe svog dobra sreće, zadovoljstva, bogatstva, interesa i uvijek im se na kraju očituje i neuračunati višak nepredviđenih efekata. Ti nepredviđeni efekti djelovanja na temelju subjektivne predodžbe vlastitog interesa imaju u Hegela karakter općenitosti, naime oni su ono neželjeno »dobro« koje se iznenada pojavilo u toku ozbiljavanja predočenog dobra. Prosječni pojedinac je također jedinstvo volje i egzistencije ali za pojedinca je to jedinstvo dostupno samo posredstvom uvida da djelovanje na temelju subjektivnih predodžbi dobra i interesa vodi u potpunu neizvjesnost kad je riječ o njihovoj realizaciji. Vladar koji djeluje bez subjektivne predodžbe nekog cilja i razloga djelovanja ne može biti iznenađen efektima tog djelovanja jer on ne očekuje nikakve učinke svog djelovanja, budući da je neposredno jedinstvo djelovanja i učinka. Ono što pojedinac postiže djelovanjem to monarh neposredno jest. Stoga Hegel čak i u *Filozofiji prava* na tom mjestu parafrazira Aristotela nazivajući vladarev majestet instancijom koju nikakvo svrhovito djelovanje *ne može pokrenuti* (diese Idee des von der Willkür Unbewegten macht die Majestät des Monarchen aus.)⁹. Time država i njen subjektivni reprezentant, lišni svakog svrhovitog djelovanja, predstavljaju inkarnaciju bezličnosti koju pojedinačne građanske volje nastoje aproksimativno dohvatiti jer jedino u toj aproksimativnoj bezličnosti osiguravaju rastući stupanj integracije.

Bezličnost apstraktne ideje pravne države postaje tako ideal pojedinaca koji se tom idealu približavaju u onoj mjeri u kojoj i sami postaju sve bezličniji. Unutrašnja pokretačka sila tog *anonimiziranja* pojedinca jest iskustvo o opasnostima nepredvidivih efekata subjektivnog djelovanja čija je nepredvidivost tim veća i opasnija što je djelovanje subjektivnije.

Država tako za Hegela *nije* područje u kojem se medijskom dekontekstualizacijom mirno razrješava sukob građanskih interesa i rat sviju protiv svih. Politika za njega *nije* proces u kojem se ta preobrazba iz rata u institucionalizirani opstanak procesualno odvija. Za njega je rat svih protiv svih samo *najniži* oblik opstanka države samo njena gruba osjetilna nazočnost koja se logikom nevidljive ruke po-

⁹ *Ibidem*, § 281, str. 248

stupno osvještava do čiste ideje u kojoj se prijelaz iz rata u mir zbiva kao unutarnja logika stvari: »Načelo modernih država ima tu golemu snagu i dubinu da dopušta načelu subjektivnosti razvitak do potpune *samostalne ekstremnosti* osobne posebnosti i istovremeno ga zna *svesti u supstancijalno jedinstvo* i u njemu sačuvati«. ¹⁰ Rat u građanskom društvu i mir u građanskoj državi samo su ekstremi cjeline države, koja kao bezrazložna ideja ili *causa sui* omogućuje unutar sebe te opreke, kao i povijesni razvitak državnih oblika prema onom supstancijalnom jedinstvu svih suprotnosti o kojem je u *Filozofiji prava* riječ.

Ta utopijska logocentrička ideja države ima, dakako, svoj smisao prvenstveno u konfrontaciji s iskustvom i teorijom građanskih država u Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj.

Sve one državne modele i povijesna iskustva koji su dopuštali izbor bilo vladara bilo narodnih zastupnika, a počivali su na ugovorima i sporazumima, na većinskom odlučivanju naroda u svrhu njegove dobrobiti (*salut du peuple*) pa čak i na pozitivnom pravu nasljedstva krunice ili staleške pripadnosti, Hegel s prezirom odbacuje pomoću »jačih« upravo izloženih argumenata.

Tako nasljedno pravo primogeniture za Hegela nije prihvatljivo u svom pozitivnom obliku, već jedino kao ideja. U svom pozitivnom obliku nasljedno pravo srozava vladarev majestet na rezoniranje i kaos borbe za prijestolje i time se povređuje bezrazložna neposrednost vladareve uzvišenosti. ¹¹

Za Hegela je posebno plitko njemačko *izborno carstvo* (Wahlreich) jer vladara stavlja na dispoziciju partikularnim interesima izbornih kneževa.

Jednako su neprihvatljive prosvjetiteljske teorije ugovora između suverena i naroda koje vladara čine vrhovnim državnim činovnikom. Taj ugovorni odnos stran je ideji države i proizlazi iz biti građanskog društva i njegovih ugovora. Takva država proizlazi iz proizvoljnosti mnijenja i samovolje mnoštva i nije dostojna ni ideje obitelji, a kamoli države.

Ukratko svaki je izborni sistem najlošija institucija. Svaki izborni sistem za ma koju instituciju države, i za državu u cjelini daje partikularnoj volji pojedinaca pravo posljednje odluke, a to, po Hegelu, vodi u *izborno kapitulaciju* (Wahlkapitulation) što znači... »predaju države odlukama partikularne volje iz čega slijedi preobrazba posebnih državnih moći u privatno vlasništvo, slabljenje i gubitak državnog suvereniteta, a time i unutrašnje rastrojstvo i vanjsko rasulo države«. ¹²

Jedva da je potrebno navoditi mjesta na kojima se Hegel, ne samo odlučno već i s porugom, okomljuje protiv svakog izbornog sustava i svakog kvantificiranja narodne volje. Kao organska cjelina svojih dijelova država stoji s onu stranu svakog izbornog ili čak konsenzualnog odlučivanja. Državu kao cjelinu ne povezuje ni *izborni sistem* kao mjesto većinskog očitovanja narodne volje ni sporazumi među građanima u smislu *konsenzualnog usuglašavanja* interesa, već isključivo dubina uvi-

¹⁰ *Ibidem*, § 260, str. 215

¹¹ *Ibidem*, § 281, str. 248/9

¹² *Ibidem*, § 281, str. 250

da u istinu državne ideje kao preduvjeta mogućnosti funkcioniranja građanskog društva prepunog sukoba i slučajnosti. Stoga nije čudno da za Hegela dioba vlasti na izvršnu i zakonodavnu kao i konstituiranje tih instancija državne vlasti, ima minornu ulogu. Tim više prividno začuđuje koliko prostora Hegel posvećuje fenomenu *javnog mnijenja*, kojeg opisuje svježe i gotovo moderno.

Razmotrimo Hegelovo određenje zakonodavne i izvršne vlasti te funkciju javnog mnijenja u državi.

Ad I. Izvršna vlast

Izvršna vlast posreduje između naredbodavne volje vladara i institucija građanskog društva. Ona samo provodi i primjenjuje ono što je vladar već odlučio. Da bi to mogla, izvršna je vlast oblikovana prema strukturama građanskog društva i njegovih korporacija.¹³ Naravno, time je i država inficirana sukobima u građanskom društvu. Ako u građanskom društvu vlada rat sviju protiv svih, tada se na nivou vladina provođenja i primjene zakona u transformiranom obliku zbiva ista borba jer i izvršiocu državne vlasti pretvaraju primjenu objektivnih zakona u svoje vlastite, subjektivne svrhe, te je stoga i sama vlada poprište borbe, strasti i umišljenosti. Ti sukobi proizlaze prvenstveno iz toga što u modernom građanskom društvu i državi ne postoji stari feudalni identitet između službe i osobe. Nitko se ne rada u svoju državnu funkciju na temelju stare *ius sanguinis*. Svatko može, bez obzira na svoje porijeklo i posebna svojstva, biti imenovan za državnog činovnika jer on je najbolji i najprimjereniji svojoj funkciji kad je potpuno bezličan. Tu bezličnost nepristranog izvršitelja zakona nije naravno moguće postići jer je odnos osobe i službe posve slučajan te o imenovanjima državnih činovnika koji konvergiraju toj nepristrasnosti odlučuje vladar, jer on jedini utjelovljuje čistu bezličnost bezrazložnog neposrednog jedinstva volje i egzistencije. Potpuno suprotno liberalnoj tradiciji, koja u državi vidi sredstvo zaštite svakog partikularnog interesa, volje, porijekla, vjere, narodnosti i slično, Hegel baš ta posebna svojstva osobe vidi kao najveću opasnost po državu i s idealom bezličnosti štiti državu od onoga što je svakoj pojedinačnoj osobi sveto, naime baš ta njena nesvodiva subjektivnost.

Imenovanog državnog činovnika veže uz službu osjećaj dužnosti. On se uzdiže nad svoju subjektivnost upravo opsjednut dužnošću da čini ono što od njega zakon traži. To je svakako žrtva, ali veličina te žrtve daje mu i posebna prava da vršeci dužnost sačuva i dio svoje subjektivnosti. Država, međutim, nikada nije sigurna od zloupotrebe izvršne vlasti, jer je ona u prirodi svakog državljanina koji po definiciji djeluje na temelju subjektivnih predodžbi vlastitih svrha, ciljeva i interesa. Stoga država sebe štiti od zloupotreba kontrolom činovnika, odozgo i odozdo: Upravnom hijerarhijom i građanskim korporacijama i lokalnim zajednicama (Gemeinden, Korporationen). U § 296 upušta se Hegel u zagovaranje političke kulture primjerene državnom činovniku: On bi morao biti iznad strasti ljubavi i mržnje, blag i pravedan,

¹³ *Ibidem*, § 290, str. 254

te se *priviči* na djelovanje na razini općih interesa, pogleda i poslova. Tako je u političkoj kulturi navika uzdignuta na razinu *nivelete* svakog subjektivnog poriva, jer ona djelotvorno izjednačuje ljubav i mržnju. Naročito je za Hegela važno da se članovi vlade i državno činovništvo kao pripadnici *srednjeg staleža* kojem pripada i pravno prosvijećeni narod ne izrode u *socijalno izoliranu aristokraciju* koja svoju obrazovanost i političku vještinu može samovoljno zloupotrebjavati u svrhu privilegiranog vladanja nad drugima. Kontrola odozgo i odozdo treba spriječiti takvo izrodavanje izvršne vlasti.

Ad. 2 Zakonodavna vlast

Budući da Hegel državu shvaća kao organsku cjelinu za njega je ustav države unutrašnja struktura te cjeline, a vladar njena personalna inkarnacija i reprezentacija. O ustavu i njegovoj personalnoj reprezentaciji nema govora u praksi zakonodavne vlasti. Ona je dio ustava koji joj je nadređen te stoji iznad njenih izravnih ovlasti. Zakonodavna vlast razrađuje ustav do razine konkretnog reguliranja tokova građanskog društva, ali ona ovlaštenje za svoju zakonodavnu djelatnost ne dobiva od naroda ili volje građana, već od suverena i vlade, jer oni su izvor državnog suvereniteta, a ne narod, kao masa partikularnih volja. Zakoni ne smiju biti ni previše apstraktni u smislu: ne ubij, ali ni suviše konkretni, jer tada bi se izjednačili s empirijom. Zakoni moraju biti prilagođeni organskoj povezanosti državnih moći i njenoj zbilji koja svaki partikularizam trpi samo do one mjere u kojoj je i u najmanjem dijelu sistema prisutna naredbodavna snaga općenitosti cjeline. Važno je uvidjeti da Hegel točno zna do kakvih se pojedinačnosti organska ideja države može uopće spustiti, a da država pritom ne propadne u ništavilo pojedinačnog. U tom smislu on je jasan: između vlade i naroda kao zbira pojedinačnih volja stoje građanski staleži koji povezuju građane u interesne cjeline. Građani koji bi ostali izvan svojih interesnih korporacija i staleža, srozali bi se na socijalno dno mnoštva (*Menge*) i gomile (*Haufen*) te predstavljaju *neorgansko* mnijenje i volju koja svojom silom prijeti organskom jedinstvu države.¹⁴ S onu stranu organskog jedinstva države ostaje tako *mnoštvo, ološ, rulja, gomila* bez ikakva izvora egzistencije i ikakve veze s građanskim staležima i korporacijama. Ta prijetnja državi ostaje trajno izvan nje, a historijski je djelovala u doba jakobinske epizode u Francuskoj revoluciji. Na drugom mjestu u *Filozofiji prava* Hegel upozorava da se ne smije dopustiti da članovi građanskog društva padnu ispod nivoa subzistencije i tako izgube slobodu. Tako se može zaključiti da izvan organskog jedinstva države ostaju s jedne strane socijalno izolirani aristokrati, a s druge gomila, tj. oni socijalni slojevi koji su historijski eliminirani građanskim revolucijama. Njihovo isključivanje iz države brani se prešutno historijskim argumentom. Implicitna je briga građanskih korporacija i državnog organizma da se izvršna vlast ne izrodi u aristokraciju, a građanstvo u ološ. Ti ekstremi dolaze po Hegelu do izražaja samo onda ako se građansko društvo promatra kao mnoštvo pojedinaca koji zajedno tvore bezobličnu masu čije je

¹⁴ *Ibidem*, § 302, str. 263

djelovanje »elementarno, bezumno i strašno«. ¹⁵ Isto vrijedi i za političke staleže ukoliko se rastvore u jednaku masu samovoljnih pojedinaca aristokrata koji na toj, političkoj, razini čine sve što žele. Hegel je naravno protiv razdvajanja građanskih i političkih staleža kakvo je vladalo do velikih revolucija, ali on ipak pribjegava funkcionalnoj (ne više hijerarhijskoj) diferenciji političkog i građanskog staleža u smislu razlikovanja njihovih djelatnosti i interesa.

Zakonodavno tijelo, parlament odnosno staleška skupština podijeljena je funkcionalno u dva doma (Kamere) onu političkog i onu građanskog staleža. U oba doma (koje saziva vladar da bi od staleža dobio savjete) reprezentirani su staleži a ne pojedinci. S obzirom da izvor suvereniteta nisu građani, nego vladar funkcija parlamenta je samo savjetodavna odnosno parlament donosi zakone isključivo u skladu s nedodirljivim ustavom. Država predstavlja organsku cjelinu raščlanjenu u posebne krugove. Ti krugovi odnosno staleži imaju pristup u kamere, a ne izabrani pojedinci kako je to u demokracijama kojima se Hegel oštro suprotstavlja jer u njima, naravno, izvor suvereniteta nije vladar već narod koji bira svoje predstavnike kao pojedince u parlament. Demokratsko pravo svakog pojedinca kao člana države da odlučuje i savjetuje smatra Hegel »elementom bez ikakve umne forme« ¹⁶. Hegel, dakako, pod demokracijom misli na neposrednu demokraciju masa koje odlučuju na javnim skupovima neposrednom aklamacijom. Ipak iz straha pred tom vrstom *terora masa*, koje su odigrale zastrašujuću ulogu u Francuskoj revoluciji, Hegel se odriče i posredovane reprezentativne demokracije koja se oslanja na izabrane narodne zastupnike. Hegel ne želi državu izložiti bilo kakvom slučajnom izboru. Stoga Hegel u § 311 poseže za dokazivanjem *suvišnosti* svakog *većinskog* odlučivanja i izbora kojim se pojedinca delegira na mjesto nekog drugog. Hegelov argument protiv izbora kao posredujuće procedure između mnogih i jednoga koji će ih zastupati ne ide očekivanim pravcem prema konsenzualnoj demokraciji u kojoj bi se mnogi u raspravi sporazumjeli o zajedničkom interesu i tako glasovanje učinili suvišnim. On, naprotiv, napušta poprište političkoga i tvrdi da neposredan uvid u vlastiti interes predstavlja pravu legitimaciju nečije parlamentarne funkcije. Umjesto da jedan reprezentira mnoge, Hegel smatra da je interes, primjerice trgovačkog staleža, nazočan u svakom pripadniku tog staleža neposredno kao njegov vlastiti interes pa je time svejedno tko će zastupati stalež, jer će ga svatko jednako dobro zastupati. S tog stajališta identiteta staleškog i individualnog interesa izbori su zaista samo »mala igra mnijenja i samovolje« ¹⁷ koja je načelno suvišna. Dok je pri izboru državnih činovnika Hegel dopustio da vladar odlučuje o konkretnoj osobi jer osoba i služba nisu u identitetu pa rizik odluke koja će osoba obnašati neku službu mora ipak netko preuzeti, a to je vladar, dotle na razini zakonodavne vlasti Hegel protiv tog načela diferencije osobe i službe tvrdi da je pripadnost staležu identična osobi koja je član staleža, kao da se radamo kao trgovci, svećenici i aristokrati. Izbori u nastavku izvođenja nisu samo beznačajna igra mnijenja i samovo-

¹⁵ *Ibidem*, § 303, str. 265

¹⁶ *Ibidem*, § 308, str. 267

¹⁷ *Ibidem*, § 311, str. 270

lje, već je i glasovanje izraz *ravnodušnosti* birača, kojima je svejedno tko će ih zastupati budući da će svaki trgovac, naravno, zastupati trgovca. Tako se na kraju iz straha od neposredne i reprezentativne demokracije građanskih pojedinaca pribjegava neposrednoj reprezentaciji staleža odnosno *refeudalizaciji građanskih staleža*. No ni tome nije baš tako. Predstavnik staleža u parlamentu u raspravama o *općim stvarima* ne zastupa interes lokalne zajednice ili korporacije protiv općeg državnog interesa, on nije opunomoćenik svoje »baze«, niti ima mandat da prenosi instrukcije svog staleža ili korporacije, već u procesu međusobnog uvjeravanja, savjetovanja, obavještanja teži ostvarenju općeg interesa, koji, naravno, predstavlja i viši stupanj onog posebnog staleškog interesa koji bi morao zastupati. Tako se element konsenzualne demokracije probija u rad parlamenta, ali ne radi se, dakako o konsenzualnom usaglašavanju različitih interesa, već o spoznajnom prevladavanju svakog posebnog interesa u nekom višem, općenitijem. Drugim riječima, ne radi se o tome da svatko pri diobi dobije neki makako velik dio onoga što se dijeli, već o principu diobe u kojem svatko, nasuprot svom posebnom interesu, naslućuje svoj viši interes. Ono oko čega se vodi spor nije više dio već pravilo dijeljenja¹⁸. Član parlamenta djeluje slobodno u odnosu na stalež koji zastupa. On ne djeluje pod pritiskom imeprativnog mandata baze, već pod pritiskom imperativnog mandata istine duha, ili onog općenitog u koje mora prevesti i članove svoje korporacije. Tako je u organski koncipiranoj državnoj cjelini sve u službi te cjeline te svako inzistiranje na partikularizmu pojedinačne ili subjektivne volje i interesa nalazi odmah jake upravo interesne, pojedinačne i egzistencijalne argumente protiv takvog partikularizma. Inzistiranje želuca da je važniji od ruke odmah dobiva svoj egzistencijalno zastrašujući protuargument, a ovaj spor nalazi svoj prirodan logičan smještaj u organskoj slozi svih dijelova organizma. U tom državnom organizmu, i to treba imati u vidu ima organizam samo funkciju metafore. Jer nije krv ta koja povezuje sve dijelove organizma već duh, logika i njene figure. Krv u smislu stare feudalne *ius sanguinis* kao osnova feudalne zajednice krvnog srodstva zamijenjena je duhom koji istinski povezuje ljude u zajednicu. Tako Hegel na novovjekovnim osnovama ponavlja prijelaz iz Starog u Novi zavjet, pretvarajući novozavjetnu utopiju u racionalnu konstrukciju. Politika u toj konstrukciji nije shvaćena kao djelatno dekontekstualiziranje rata sviju protiv svih, čak ni kao posredovanje između rata i pravnog poretka, već je naprosto eliminirana. Rat sviju protiv svih razrješava se u sustavu logički strukturirane organske cjeline bez ikakva političkog posredovanja, a tamo gdje taj prijelaz nije ni logički ni organički plauzibilan otkrivaju se tragovi antinomijskih protuslovlja ili binarnih odnosa kao predlogička podloga Hegelove dijalektike. Mi smo detektirali tri ključna mjesta gdje taj Hegelov logičko-organski konstrukt otkriva preddijalektičke antinomije binarnih struktura. *Prvo* pri određenju neposrednog identiteta volje i egzistencije vladareve osobe; *drugo* pri određenju aristokracije i ološa kao neorganskih socijalnih elemenata koji izvanjski ugrožavaju državni organizam; *treće* pri odbacivanju većinske neposredne ili reprezentativne demokracije kao i konsenzualne demokracije u ime neposrednog spoz-

¹⁸ Odnos između faktičkog dijeljenja i rasprave o dijeljenju ima karakter binarne medijske dekonstelacije. Borba oko plijena prenijeta je u raspravu o načelima diobe.

najnog razrješavanja interesnih sukoba građanskog društva. Svaka reprezentativna demokracija odstranjena je u ime neposrednog spoznajnog uvida u interes na različitim razinama logičke i institucionalne hijerarhije istinitosti uvida. U skladu s eliminacijom političkog fenomena koja je naposljetku odlučena već u trenutku kada je suverenitet države utemeljen na vladaru, a ne na narodu pojavljuje se za Hegela političko na jednoj drugoj razini, dakako u deformiranom obliku, ali zato s punom snagom svake deformacije. *Riječ je o javnom mnijenju.*

Ad. 3 Javno mnijenje

Jedini put kojim pojedinac može djelovati na državu i njene institucije bez posredovanja hijerarhije državnih institucija, dakle, izravno je *javno mnijenje*. Jedino u javnom mnijenju volja pojedinca, njegov pojedinačni, egoistički, partikularni interes i svo zlo i otrov pojedinačnog, nalazi izravni put u najopćenitije strukture države i njene hijerarhije: »U javnom je mnijenju svakom otvoren put da izrazi i istakne svoje subjektivno mnijenje o općenitosti.«¹⁹ U javno mnijenje Hegel ne ubraja samo mišljenje svakog pojedinog člana građanskog društva, već i mnijenje parlamentaraca koji u odnosu prema izvršnoj vlasti svojim *suznanjem* (Mitwissen), *savjetom* (Mitberaten) i *suodlučivanjem* (Mitbeschliessen) unose svoje partikularne interese u proces obnašanja izvršne vlasti, čije ovlasti naravno ne dijele.²⁰ Javno mnijenje je u svom pozitivnom aspektu najbolje obrazovno sredstvo kako za taštog pojedinca, tako i za neobuzdanu gomilu. Iz javnog mnijenja izrasta u spoznajnom naporu prava misao i uvid kao duhovno vezivno tkivo državne zajednice. Budući da su najveći neprijatelji države egoistični samovoljni pojedinac i mnoštvo kao gomila takvih egoističnih pojedinaca razumljivo je da njima Hegel ne dopušta nikakav demokratski ili konsenzualni, dakle, politički pristup državnoj vlasti. Put pročišćavanja javnog mnijenja u *istinisku misao* stoga je jedino sredstvo napredovanja u labirintu državnih institucija; jedino je na tom putu moguće utjecati na odluke zakonodavne i izvršne vlasti. Time je, međutim, ne samo biranje i pogadanje već i samo odlučivanje postalo suvišno. Nigdje se ne odlučuje ni u vladi, ni u parlamentu, ni na dvoru. Svi se trude da udovolje istini i općenitosti, jer one su uzvišene nad svako većinsko odlučivanje. O istini se nije moguće ni pogadati, ni dogovarati, a još ju je manje moguće polučiti brojanjem glasova. Tako su dioba, ograničavanje i kontrola vlasti lišene svake političke odlike. Vlasti ne ograničavaju jedna drugu, kako ne bi došlo do diktature vladara, vlade ili parlamenta. Ta međusobna kontrola temeljnih organa državne vlasti zbiva se posredstvom subordinacije pod veću općenitost, ili isitnu. A istinu, naravno, nije ni moguće ni potrebno ograničavati; ona se mora razviti do apsolutne istine kao cjeline koju reprezentira vladar. Nije teško uvidjeti, jer tom uvidu pomaže i Hegel svojom gotovo djetinjom anticipacijom onoga što može nastupiti, da umjesto kontrole državnih moći pomoću nepotkupljive i neodoljive objektivne istine na njeno uzvišeno mjesto stupi religija, ili neka

¹⁹ Hegel, *Ibidem*, § 308, str. 268

²⁰ Hegel, *Ibidem*, § 314, str. 272

druga duhovna tvorba ili ideologija, koja onda postaje mjera eliminacije svake političke i demokratske deliminacije vlasti. Budući da je javnom mnijenju dano da izravno, tj. bez procedure djeluje na svaku instanciju vlasti to je svakog pojedinca, na bilo kojoj instanciji vlasti, moguće pozvati na red i bez procedure smijeniti zato jer ne djeluje u ime istine, u ime vjere ili neke druge duhovne i ideološke tvorbe.²¹ Hegel doduše, predviđa zaštitu državnih institucija i osoba od javnog mnijenja gornje ili pojedinaca, ali na poprištu javnog mnijenja rađa se istinska misao jednako kao i neistina, a od njih nikoga nije moguće potpuno štititi. Dakako, svako javno nagovaranje na krađu, ubojstvo i pobunu zaslužuje oštre kazne i policijsko gonjenje, ali pritom treba biti oprezan, a mnoge uvrede i klevetanja što ih pojedinac može pretrpjeti od javnog mnijenja moguće je pobiti istinom i argumentima te se tog zla ne treba previše plašiti. Budući da je javno mnijenje najniži oblik istine, i kao takvo uvijek mješavina istine i neistine, bitka i privida, Hegel drži da ga treba podjednako poštovati i prezirati. Svatko, naime, na spoznajnom putu prema istini brzo uviđa da *ne može govoriti što mu padne na um, niti činiti što mu je drago*. Sve što je veliko i istinito, uviđa Hegel, morat će sebi dopustiti da bude takvim i priznato od javnog mnijenja, jednako kao što svemu zbiljski velikom prijeti opasnost da se sroza na razinu javnog mnijenja. U tom kontekstu djeluje nekonzekventno Hegelov stav da umjetnost, znanost i filozofija, kao oblici pojavljivanja istine, ne pripadaju javnom mnijenju.²² Ta je nekonzekvencija razumljiva ako se prihvati Hegelova teza da javno mnijenje izražava objektivni duh koji vlada državom, dok religija, umjetnost i filozofija predstavljaju očitovanja apsolutnog duha. Je li tu tezu moguće braniti čak i Hegelovim argumentima posve je drugo pitanje.

Naposlijetku žive i danas aktualne analize javnog mnijenja i svih oblika mješavine istine i neistine koje u njemu vriju ponavlja Hegel uvijek aktualno pitanja Friedricha Velikoga: Je li dozvoljeno obmanjivati narod? Na to pitanje Hegel odgovara dosljedno svom nepolitičkom stavu: Narod je nemoguće obmanuti u pogledu njegovih vitalnih, supstancijalnih interesa i biti, ali narod obmanjuje samog sebe jer u fluidnom mnijenju nije neposredno u posjedu istine, pa čas ovo čas ono smatra istinitim i za sebe dobrim.

Zaključak

Na novovjekovno pitanje kako obuzdati građanski rat sviju protiv svih odgovara Hegel u svojoj *Filozofiji prava* kritičkim dijalogom s prethodnom građanskom teorijom. Iskustva te teorije poučavaju Hegela da se prevladavanje te borbe ne može ostvariti formalnom pravnom državom, već samo *organski* koncipiranom državom kojoj ne prijete opasnost da postane prošireno područje sukoba građanskog društva i svih oblika građanske demokracije. On odbacuje ideju narodnog i građanskog suvereniteta kako bi mogao odbaciti sve oblike neposredne i posredovane demo-

²¹ U tom je smislu očividno da je svaka duhovna obnova kao geslo političkog programa djelovanja opasna antidemokratska opcija.

²² Hegel, *Ibidem*, § 319, str. 277

kracije, kao i svako konsenzualno odlučivanje i oblikovanje narodne volje. Umjesto da analizira izvorno političke oblike reguliranja građanskih sporova, on cjelokupne građanske i političke odnose razrješava na posve drugoj logičkoj ravni. Logika, međutim, nije formalna općenitost koja se primjenjuje na nelogične i neracionalne odnose u građanskom društvu i državi. Riječ je u Hegela o logici same stvari: »Umno promatranje ne nastoji predmetu izvana pridodati um i tako ga obraditi, naprotiv predmet je po samom sebi uman...«²³ Time je čitav sukob volja, interesa i poriva u građanskom društvu i državi samo subjektivan privid koji unutrašnjom snagom logike same stvari naime građanskog društva i države, vođen nevidljivom rukom uma pristaje u sretnu i mirnu luku uma, iz koje je zapravo i isplovio. Nije u Hegela riječ o tome da se rat sviju protiv svih razriješi u državi kao jednom drugom mediju, a državni sukobi opet u višim duhovnim sublimacijama, već je čitav ovaj razvoj kao i svi prijelazi iz medija u medij određen kao duhovni proces. Logika time nije oblik opisivanja onog što se događa u građanskom društvu i državi, već je, obrnuto to što se u državi i građanskom društvu događa forma očitovanja logike. Samo precizna analiza Hegelove provedbe tog plana otkriva na nekim ključnim mjestima nesavladivi neidentitet zbiljskog i logičkog toka stvari. Rat sviju protiv svih razriješio je Hegel u svojoj *Filozofiji prava* u skladu s novovjekovnom reinterpetacijom novozavjetne utopije ljubavi. Hegelova filozofija prava je spomenik logičkoutopijskog pokušaja prevladavanja građanskog rata. Ona je, na sreću neostvariva. Logika nije ni struktura svijeta, ni struktura građanskog društva, ni struktura građanske države pa čak ni struktura našeg mišljenja, ona je samo jedan mogući oblik prikazivanja i objašnjavanja tih samosvojnih sfera očitovanja ljudskog smisla.

²³ Hegel, *Ibidem*, § 31, str. 47

Davor Rodin

*THE RELATIONSHIP BETWEEN SOVEREIGN, LEGISLATIVE, AND
EXECUTIVE POWER ACCORDING TO HEGEL*

Summary

In his *Philosophy of Law* Hegel reflects on sovereignty and on legislative and executive power in a critical dialogue with earlier bourgeois theories. He rejects the idea of national sovereignty and the sovereignty of citizenship in order to be able to reject all forms of direct and indirect democracy and all consensual decision and shaping of popular will. Experience connected with these theories convinced Hegel that civil war waged by all people against all others cannot be transcended through a state based on formal law but only through an organically conceived state not threatened by the danger of becoming an expanded area of conflict within civil society and within all forms of democracy in general. War by all people against all other has disposed of in Hegel's *Philosophy of Law* according to a new era reinterpretation of the New Testament utopia of love. Hegel's philosophy of law is a monument of logical utopianism.